

László Sándor EGERESI¹:

Az induktív módszer a bibliai héber nyelv tanításában²

Abstract. The Inductive Method in the Teaching of Biblical Hebrew.

Teachers of Biblical Hebrew are following and using the standard grammar books and workbooks of their field. We use the theoretical books of Gesenius and Joüion's work (revisited by late Muraoka) and several practical books from Weingreen, Jenni, Seow, Lettinga, and Neef, to but a few. The common ground of these practical grammars are their deductive method, but we know there are some alternative ways as well. Such an alternative way is the inductive method, which is also well known from William Sanford LaSor's grammar Handbook of Biblical Hebrew – An Inductive Approach Based on the Hebrew Text of Esther (Grand Rapids: Eerdmans, 1989 – first print: 1978). The method has several advantages and disadvantages, as the author himself provided a useful overview of this issue³.

The inductive approach in teaching classical languages is said to be innovated and first used by the American scholar W. R. Harper (1856–1906). Besides his Hebrew grammar, Harper also wrote a Greek and Latin grammars, and even the phrase “inductive method” is used in the title of these grammars. The Hebrew grammar was published in 1881 and went through six subsequent editions over a period of thirty-five years, attesting to its popularity as a workbook.

¹ Professzor, PhD, Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar, Budapest; e-mail: egeresi.laszlo@kre.hu.

² A Doktorok Kollégiuma 2025-ös ülésén elhangzott előadás szerkesztett változata.

³ LaSor, William Sanford (1974): The Inductive Method of Teaching Hebrew – Its Advantages and Its Pitfalls, In: *Hebrew Abstracts*. 15. 108–119

However, a hitherto unknown Hebrew grammar written by the Hungarian scholar István Tamaskó (1801–1881) had already employed this method in academic circles. The inductive grammar was written in 1841, so it predates Harper's work by several decades. The article at hand aims to explore the possible European roots of the inductive method used by a Hungarian scholar. The origins and antecedents of Tamaskó's book remain unknown and require further research.

Keywords: teaching Biblical Hebrew, methodology, inductive method, inductive approach, W. R. Harper, István Tamaskó, Hungarian Hebraists

Bevezetés

Mintegy 10 évvel ezelőtt egy budapesti konferencián a *swá* ejtési szabályainak tanításánál egy latin versikét idézett az előadó,⁴ s a hallgatóságban ülő Stefan Schorch (aki kitűnően beszél magyarul) felkapta a fejét, és jegyzetelni kezdett. Valóban, leírva ezzel a versikével nem találkozunk tankönyvekben, mint ahogy egyaránt ritkán találkozunk egyéb, a bibliai héber nyelv oktatását érintő témával. Másodéves debreceni teológus voltam, amikor megfogalmazódott bennem, hogy héber nyelvet szeretnék tanítani. Ezzel egyidejűleg azt is vallottam, hogy aki nyelvtanár, annak legyen tanári végzettsége, pedagógiai szakismerete. Aki egyháztörténelmet tanít például, annak is kívánatos némi pedagógiai tudás. Diákkori rossz emlékeim közé tartozik a több évnyi egyháztörténelem tanulása, ami alatt egyetlenegyszer sem vettünk elő térképet. Történelem topográfia nélkül? Talán a szaktanári háttér ezt kiküszöbölte volna. Nyilván a gyakorlat a teológiai képzéseken ettől sokszor eltér, ami legalábbis részben igazolható. A hallgató megszerzi lelkési oklevelét, külföldi ösztöndíjra megy, doktorál, majd bekerül az egyházi felsőoktatásba. Szakmailag, tudásban alkalmas erre a teológiai tanári szerepkörre. De alkalmas-e pedagógiai szempontból nézve is? Az érvelés mindenki számára ismeretes: a jó tanár katedrára születik, a rossz tanár pedig nem lesz jó tanár a tanári diplomájával sem. Nézzük ezt más aspektusból. A jó tanár is lehet még jobb, ha szaktanári ismeretei vannak, és a rossz tanár sokat javíthat előadásain a bölcsészeti tanulmányai alatt megszerzett ismeretekkel. Következetes ember lévén, ezért szereztem tanári diplomát később, s hálás szívvel gondolok Nagy Andor tanár úr neveléstörténeti óráira; de az oktatástechnológia is hasznos számomra mind a mai napig.

⁴ *Post longum, socium, sub dages, fronte movetur.*

Továbbá említhetném az ott kapott előremutató szemléletet is: emiatt lesznek a héber nyelvtanom negyedik kiadásában QR-kódok, amik elviszik a diákot a digitális térbe, és okostelefonon gyakorolhatja majd a hallgató a héber nyelvet. A múlt században nyomtatott könyvekből tanultak nyelvet a diákok, de ma már nem így tanulnak, főleg nem nyelveket. Rá kell eszmélnie a teológiai tanároknak, hogy ma az oktatásban mekkora helyet foglal el a digitális kultúra. Ijesztő példa, hogy egy mostanában kiadott ószövetségi bevezetéstán egyetlen fotó, összehasonlító ábra, régészeti replika, internetes adatbázisra hivatkozó link vagy bármi egyéb nélkül jelenik meg, ami utalna arra, hogy az adott tankönyvnek szánt kiadvány nem a múlt században készült. (A kiadó által évtizedekig használt pár térkép még tovább rontott ezen a helyzeten...) Mind az órákat, mind a kiadott tananyagot a lehető legnagyobb mértékben kötni kell a digitális világhoz, ha nem akarunk lemaradni. Megváltozott az órák súlypontja is: ma már nem a tanításra esik a hangsúly, a tanár nem „óraadó”, előadó, hanem a diákok tanulását segítő személy (*student-centred learning*). Egyre inkább előtérbe kerül a megszerzett ismeretek hasznossága (*knowledge versus skills*), és akkor a differenciált oktatásról még nem is beszéltünk.⁵ Ilyen szempontból is érdemes lenne újragondolni a teológiai oktatást.⁶

Egy sokak számára talán nehezen hihető példával folytatom: tavaly végeztem el a hegesztő szakiskolát, ahol kivétel nélkül minden tananyagot digitálisan kaptunk kézhez. Ma már olyan szimulációs gépek vannak, amin a hegesztési varratokat is digitálisan lehet gyakorolni. Tudom, ez kevés ahhoz, hogy valaki jó hegesztő legyen, és lehet vitatkozni napjaink digitális oktatási módszereinek előnyeiről és hátrányairól, de ettől a világ még ebbe az irányba halad. Aki múlt századi könyvből oktat, az a múlt századhoz tartozik. A jelen naptári év 2026.

⁵ Hajlamosak vagyunk mindenkiben a „szupertanulót” látni, noha a diákok többsége átlagos vagy átlagon aluli képességű. A tehetséges diák szinte biztosan megtanulja a tananyagot, a többieknek, a többségnek lenne szüksége differenciált oktatásra, aminek azonban hírből sincs nyoma a teológiai oktatásban. Korunk tanulóinak mentális állapotát nézve és számolva egy bizonyos létszámot elérő évfolyammal elkerülhetetlennek tartom, hogy a teológiai oktatásban is megjelenjenek az SNI-s, ADHD-s stb. hallgatók. A teológiai oktatók többsége ezekre nincs felkészülve.

⁶ Lásd David J. A. Clines kijózanító sorait: CLINES, David J. A. (2010): Teaching The Biblical Languages: Time for a Rethink?, In: Ames, Frank Ritchel – Miller, Charles William (szerk.): *Foster Biblical Scholarship: Essays in Honor of Kent Harold Richards* (SBL Biblical Scholarship in North America 24). Atlanta (GA), SBL. 161–168.

S itt jutunk el a héber nyelv oktatásának módszertanához. Ahhoz, hogy következetesen taníthassunk, érdemes a nyelvoktatás alapjainak ismerete mellett az alkalmazott módszereket is megismerni. Előbbihez annyit tennék hozzá, hogy a beszélt nyelveknél öt területet fejlesztünk és mérünk, míg egy holt nyelvnél mindössze kettőt; utóbbihoz pedig annyit, hogy a nyelv tanítását végezhetjük induktív és deduktív módszerrel egyaránt. A deduktív megközelítés mindenki számára ismert: megtanuljuk az alefbétet, az olvasási szabályokat, a prepozíciók ragozását, a főnevek ragozását, igeragozást és így tovább. E tanulmány alapjául szolgáló előadás résztvevői valószínűleg mind így tanulták és így tanítják a héber nyelvet, mert ez a standard a héber nyelvoktatásban. Létezik azonban egy másik megközelítés is, az induktív módszer.

William Sanford LaSor (1911–1991)

Amerikai tudós, a Fuller Theological Seminary (Pasadena, CA) emeritus professzora. Felszentelt presbiteriánus lelkész, szolgált is több helyen (pl. New Jersey), ill. a világháború alatt tábori lelkészként is tevékenykedett. Szerény, egyszerű ember, aki előadásait rövid imádsággal kezdte és zárta; ugyanakkor nagy műveltségű személyiség volt: hat diplomával rendelkezett, többek között az irodalom és a kémia területén. A Fuller Szemináriumra 1949-ben került, ahol nyugdíjba vonulásáig (1980) tanított. Könyvtárát az Oral Roberts University-re hagyta, ahol az jelenleg is a könyvtár elkülönített egységét képezi.

Tizenhét könyv szerzője, ill. szerkesztője, melyek közül a leghíresebb talán ószövetségi bevezetéstana,⁷ ami több kiadást is megért. Sokáig népszerű volt régiségtani könyvecskéje is: *Daily Life in Bible Times* (Standard Publishing, 1966).⁸ Emellett laikusok is szívesen forgatták *Great Personalities of the New Testament* (Fleming Rewell, 1961) c. könyvét, aminek megírta később az ószövetségi párját is.⁹

⁷ LASOR, William Sanford – HUBBARD, David Allan – BUSH, Frederic William (2006 [1996]). *Old Testament Survey. The Message, Form, and Background of the Old Testament*. Grand Rapids (Mich.), Eerdmans.

⁸ Ennek „utódja” Oded Borowski könyvecskéje: *Daily Life in Biblical Times* (SBL, 2003). Mindkét könyv rövid és hasznos olvasmány ma is.

⁹ LASOR, William Sanford (1977): *Great Personalities of the Bible*. Hendrickson.

Minket most itt mégis a héber nyelvtan érdekel: *Handbook of Biblical Hebrew – An Inductive Approach Based on the Hebrew Text of Esther* (Grand Rapids: Eerdmans, 1989 – első kiadás: 1978).¹⁰ A nyelvtan eredetileg három kötetben jelent meg. Az 1. kötet tartalmazta az első részt, ezek voltak a tulajdonképpeni leckék, a 2. kötet a második és harmadik részt (nyelvtan, táblázatok) és a negyedik részt (szószedet), a 3. kötet pedig Eszter könyvének a szövegét tartalmazta. A későbbiekben a praktikusság okán és a gazdaságosság jegyében egyetlen kötetben jelent meg a teljes nyelvtan. Erre a kiadványra egyébként több mint három évtizeddel ezelőtt Marjovszki Tibor hívta fel a figyelmemet, amikor még debreceni diákként egyik barátommal látogattuk meg otthonában.¹¹ Az induktív nyelvtan használója a szerző ígérete szerint nemcsak a nyelvtan egyes részeit sajátítja el, hanem elsajátítja a megfigyelést és a megfigyelésen keresztüli tanulást is. A módszer nagyjából induktív, vagyis a szövegből indul ki, de erős a módszertani kötődés a nyelvtanban a Kautzsch–Cowley-féle Gesenius-nyelvtanhoz is. A szerző *expressis verbis* kijelenti, hogy William Rainey Harper módszerét alkalmazza. Az 500 oldalnál jóval terjedelmesebb tankönyv elemzésére szükségtelen itt kitérnünk, ugyanis azt többen is megtették már. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az induktív rendszer kiértékelése is már korábban megtörtént, melynek előnyeit és hátrányait éppen LaSor fejtette ki.¹² Itt csak két pontot szeretnék szubjektív módon kiemelni, amit érdemes átgondolni napjaink generációinak tanulási szokásait ismerve: az induktív módszer mindvégig a bibliai szöveggel dolgozik, ezért folyamatosan megmarad a diák érdeklődése az első perctől az utolsóig. A másik a hasznosság (*utilitas*) tagadhatatlan ténye. Nincs „feleslegesen” megtanult ragozott igealakok, kivételek, szabályok és főnevek hosszú sora, amivel alig vagy egyáltalán nem fog találkozni az eredeti szöveget olvasó személy a későbbiekben. Az induktív nyelvtan,

¹⁰ LaSor többek között görög nyelvtant is írt induktív módszerrel. Továbbá említésre méltó, hogy A. Vanlier Hunter is írt egy induktív nyelvtant, ami azonban feledésbe merült: HUNTER, A. Vanlier (1988): *Biblical Hebrew Workbook: An Inductive Study for Beginners*. Lanham – New York – London, University Press of America. A könyvről S. Segert írt recenziót (*CBQ*. 52(1990). 320–321). Segert inkább nyelvészeti megjegyzéseket tesz; terjedelmi okokra hivatkozva csupán megemlíti, hogy jó lett volna összehasonlítani Hunter könyvét Lambdin és Seow nyelvtanaival. A módszer didaktikai hasznosságát ő is méltatja.

¹¹ A látogatásra Görgy Géza barátom vett rá, akinek utólag is köszönettel tartozom folyamatos mentori szerepvállalásáért. Ekkor kaptam Marjovszki Tibortól egy Rűth-kommentárt és egy Gesenius-szótárt – *habent sua fata libelli*...

¹² LASOR (1974), 108–119.

így Eszter késői héberséget hordozó könyve is, zömével gyakran előforduló főneveket és igéket tartalmaz (bár a könyv kutatója nyilván tudna kivételeket is felsorolni). Összességében a tanulás folyamán a diák végig motivált marad, és alkalmazható tudást szerez. Mindezt egy deduktív nyelvtani megközelítésről nem lehet elmondani. A deduktív nyelvtanok az alefbét könnyedségével indulnak, de az igeragozás labirintusába viszik a diákokat, és olyan ismereteket követelnek meg, aminek egy jelentős részét soha nem fogja használni. Hadd tegyünk egy megjegyzést LaSor nyelvtana kapcsán: LaSor pályafutása során több mint 2000 diákokat tanított módszerével, nyelvtanát más kollégái is használták, és több kiadást is megért. Feltételezhetően valamilyen digitalizált formában újra felfedezik majd az előnyei miatt. Magam is kacérkodom egyébként más szemléletű és terjedelmű nyelvtan megírásával; az elmúlt szemeszterben is voltak közös pedagógiai kísérleteim a diákjaimmal.

William Rainey Harper (1856–1906)

Kiemelkedő amerikai tudós, sémi nyelvész, baptista lelkész. Hihetetlen munkabíráásával segítette megalapítani a chicagói egyetemet (University of Chicago), aminek 35 évesen első elnöke lesz, majd megalapítja az ország első egyiptológia és szociológia tanszékét, és megszervezi az egyetem ma is működő kiadóját (University of Chicago Press). 1896-ban segítette Lydia Moss Bradleynek egy újabb intézet megalapításában, ennek is az első elnöke lett. Ma ezt Bradley Egyetemként (Bradley University) ismerjük. Csodagyerekeknek titulálták, aki 14 évesen diplomázott, 16 évesen iratkozott be a Yale-re, ahol 19 évesen szerezte meg doktori fokozatát, majd 30 évesen fogadta el ugyanott a sémi nyelvek professzori állására szóló felkérést. Számos tankönyvet írt, valamint nevéhez fűződik az induktív módszer alkalmazása is. 49 évesen rákos megbetegedésben hunyt el. Harper elkötelezett híve volt az induktív módszer alkalmazásának: nemcsak héber nyelvtant írt induktív megközelítéssel,¹³ hanem görög¹⁴ és latin nyelvtant¹⁵ is. Az induktív héber nyelvtan igazi sikertörténet lett: az 1881-es első kiadást 35 év alatt hat kiadás követte, majd még revízióra is sor került

¹³ HARPER, W. R. (1881): *Introductory Hebrew Method and Manual*. Chicago.

¹⁴ HARPER, W. R. – WATERS, W. E. (1888): *An Inductive Greek Method*. New York; HARPER, W. R. – CASTLE, C. F. (1893): *An Inductive Greek Primer*. New York, American Book Company.

¹⁵ HARPER, W. R. – BURGESS, I. B. (1888): *An Inductive Latin Method*. New York: American Book Company.

később.¹⁶ Teoretikus értelemben azonban nem tartom igazi induktív módszernek Harper megközelítését: lényegében nagyon hasonló egy deduktív tankönyvhöz, viszont itt nem az elmélet után következnek a gyakorló feladatok, hanem a gyakorló szövegek vannak tanulószöveggé felcímkezve, melyet a nyelvtani rész követ. Az igazi induktív módszer az lett volna, ha valóban héber szövegekből, azok elemzéséből tanítja hallgatóit az első laptól fogva. Meglátásom szerint ettől Harper távol áll, s ha helyes a következtetés a hatodik kiadás előszava alapján, még ez a megközelítés is úgy mond „enyhült” és eltolódott a klasszikus deduktív nyelvtanok felé.

A héber nyelvtanokat és a héber nyelv oktatásával kapcsolatos anyagokat évek óta gyűjtöm. A legújabb, még kiadatlan didaktikával foglalkozó kézirat 2023-ban született Katie M. Ericksontól, melyben összegzi eddigi ismereteinket.¹⁷ Árulkodó, hogy az egyébként alapos kéziratnak mindössze négyoldalmi bibliográfia található a végén, s ebben már a héber nyelvtanok, módszertani írások, sőt más sémi, ill. görög tanítással kapcsolatos írások is benne vannak. A szakirodalom tehát nem terjedelmes, viszont várhatóan megugrik majd a jövőben a fokozódó érdeklődés nyomán. Erickson tanulmánya 28. oldalán hét sorban beszél az induktív módszerről:¹⁸

„Noonan szerint az induktív módszert William Harper vezette be az 1881-ben megjelent *Introductory Hebrew Method and Manual* című művében. Ebben a módszerben a diák úgy sajátítja el a nyelv alapvető elemeit, mint az alefbét, szókincs, mondat és nyelvtan, hogy azokkal a szövegben találkozik. A nyelvtant alkalmasint kifejtik világosan, de a tanulás elsődlegesen a célnyelv számos szövegének elolvasásával történik, és inkább magával a nyelvvel szembesítik a diákot, nem pedig a nyelvtani szabályokkal. A hangsúly az induktív módszerben az olvasásra esik, valamint a célnyelvről a diák anyanyelvére történő fordításra.”¹⁹

¹⁶ HARPER, W. R. (1921): *Elements of Hebrew by an Inductive Method*. New York, Charles Scribner's Sons.

¹⁷ ERICKSON, Katie M. (é. n.): *Biblical Hebrew Teaching Methods: What Helps Learners Retain the Language? A Project Report Submitted to the Faculty in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Ministry*. A Winebrenner Theological Seminary (USA, OH). Doktori programjának keretében készült projektjelentés.

¹⁸ I. m. 28.

¹⁹ A tanulmány szerzőjének saját fordítása.

Erickson itt egy másik kutatónőre, Jennifer Noonan-re hivatkozik, akinek pár éve jelent meg egy cikke a Stephen A. Kaufman tiszteletére kiadott köszöntőkötetben a héber nyelv tanítási módszereiről.²⁰ Jelen pillanatban tehát a kutatástörténet az induktív módszert William Rainey Harper nevéhez köti.

Ezek alapján igazat adhatunk annak, aki úgy gondolja, hogy a fentebb elhangzottak az induktív módszer kutatástörténeti bemutatását fejtegették. Ám előadásom mégsem ez okból született meg, ugyanis arra a nívumra szeretném irányítani a tudományos közönség figyelmét, hogy az induktív módszer máshol és máskor keletkezett, s ennek az új felfedezésnek magyar vonatkozása van.

Előadásom gondolatmenete ezen a ponton ér össze egy korábbi kutatásommal. Nemrég ismertettem a Karasszon István születésnapjára összeállított kötetben Somosi János héber–magyar szótárának fragmentumát.²¹ Somosi nemcsak az Ószövetség és a rendszeres teológia professzora volt tanszékén, hanem a sárospataki könyvtár igazgatója is.²² Ilyen minőségében könyveket is katalogizált és adományozott a könyvtárnak. Így került kezembe mint általa adományozott könyv egy számomra addig ismeretlen szerző ismeretlen héber nyelvtana,²³ amit Somosi a saját kezű beírása szerint 1842. május 24-én

²⁰ NOONAN, J. E. (2017): Teaching Methods for Biblical Hebrew, In: Dallaire, H. M. – Noonan, B. J. – Noonan, J. E.: “Where Shall Wisdom Be Found?” A Grammatical Tribute to Professor Stephen A. Kaufman. Winona Lake, Eisenbrauns. 317–336.

²¹ EGERESI L. S. (2025): Egy elfelejtett szótár – adalékok a bibliai héber lexikográfia magyar fejezetéhez, In: Egeresi, L. S. – Kovács, E. H. (szerk.): *Asré háís – Tanulmányok a 70 éves Karasszon István tiszteletére*. Budapest, KRE-HTK. 121–140.

²² Somosi gazdag életművét látva e sorok írója újabb problémával szembesült: miért nem szerepel doktori programjainkban egy-egy régebben élt magyar ószövetségi kutató életpályájának a feldolgozása meghirdetett témaként? Somosi János, aki 200 évvel ezelőtt volt az első ószövetségkutató professzor Sárospatakon, nemcsak Gesenius nyelvtanát ültette át magyarra, hanem több héber nyelvtana van, exegetikai munkái, bevezetéstana, judaisztikai és magyar nyelvtörténeti vonatkozású írásai is. A ránk maradt töredékes szótárát korábban már bemutattam, viszont meggyőződésem, hogy ha a külföldi kutatókat számon tartjuk, ismerjük, saját elődeink is megérdemelnék ugyanezt. Talán doktori programunk témaköreit érdemes lenne bővíteni ilyen irányban is.

²³ A Magyarországon kiadott, magyar szerzők által írt vagy magyar nyelvű héber nyelvtanok bibliográfiáját (1635–1995) Strbik Andrea állította össze; ld. STRBIK Andrea (1999): *Héber nyelvtanok Magyarországon* (Hungaria Judaica 10). Budapest, Osiris Kiadó – MTA Judaisztikai Kutatócsoport. Jelenleg ezt a gyűjteményt tekintjük a legteljesebb bibliográfiai adatbázisnak a témakörben. Tamasko/Tamaskó István nincs a szerzők között.

vásárolt. A nyelvtan²⁴ címlapján ez áll: „*Gyakorlati kézikönyv a héber nyelv 'könnyebb megtanulására a' magyar nyelvet illető néhány összehasonlításokkal, kezdő tanulók számára.* Írta Tamaskó István, a' Pozsonyi A.H. Ev. Lyceumnak Subrectora” (ld. 1. függelék).

Tamaskó István (1801–1881)

Pozsonyban az evangélikus líceumban tanított, „ismert filológus, műfordító”,²⁵ valamint személyében tisztelhetjük az egyik első magyar szanszkritológust is. Pozsonyban végezte a teológiát, de aztán 1822-ben az akkor induló bécsi teológiára ment át, ahol másfél évig tartózkodott. Pár év után, 1828-ban zsinati ösztöndíjjal újra külföldre ment, Göttingenbe (itt kezdte meg szanszkrit tanulmányait Ewaldnál), és több nagyvárost is meglátogatott. Utolsó munkája a *Szózat* latinra fordítása volt 80 évesen, amit egyik barátjának ajánlott.²⁶ Vagyis: Tamaskó végzett teológiai tanulmányokat, de héber nyelvtanáról mindaddig nem volt tudomásunk.

Tamaskó nyelvtanának (a továbbiakban: gyakorlókönyv) az előszavát szeretném az alábbiakban ismertetni, majd az utasításait – ui. rövid használati útmutatót is ad az olvasónak –, majd pedig megnézzük az első leckét a gyakorlókönyvből.

A gyakorlókönyv előszava (ld. 2–3. függelék):

„Előbeszéd.

Ezen könyvecske a hebra nyelv' megtanulásának könnyebítésére czéloz: mert vélekedésem szerint ezen magában könnyü nyelv csak azon körülmény által kapott olly hírre, mint ha megtanulása óriási munkába kerülne, hogy a tanulónak számos szabályokkal kellett gyötörödni elébb, míg azokat gyakorlatilag használhatná: holott, ha természeti úton járdalván, először a nyelv anyagával csak némileg is megismerkedett, mint szabályait könnyebben értheti, mint tetteles előmeneteleket tevén, tanulás kedvéje is fog nevekedni.

²⁴ A kézirat terjedelme 126 oldal, mérete: 270 x 180 mm, kéziratári jelzete: Kt. 3527, a katalógus bejegyzése szerint „egykorú másolat”.

²⁵ *Pallas Nagy Lexikona*. XV. 910.

²⁶ THEWREWK Árpád (1881): Tamaskó István, In: *Philologiai Közönyv*. V, 4. 275–293.

Ez fő célom vala ezen munkának szerkesztésében: de a mellett még mást is vettem szemügyre. Dicső honi nyelvünk tökéletesítésének tudniillik minden bizonnyal csak nyereséges volna azon nyelvek' vele való összehasonlítása, mellyek a'hoz szemlátomást közlegenek s ha honunk azon tudósai nem csatlakoznak, kik hazai nyelvünkben hebraizáló nyomokat kerestek, ama nyelvek' egyike a héber is. Mi honi nyelvünket napkeletinek mondjuk: hogy tehát művelődésében el ne törpüljön, őrizzük meg eredeti napkeleti jellemét.

Talán már elmúlt azon idő, a mikor a héber nyelv mint zsidó, mint valamely szörnyeteg semmi figyelemre méltó, csak nem egyedül hittudósok sajátja vala: nem csak a hittudós, hanem a költő, a nyelvbúvár is tudományt meríthet annak kincseiből. A magyar nyelvnek nincs is oka, miért pirulnia a hebrán, mindenik alkotmánya egyszerű ugyan, de elmés is, a héber nyelvnek szerencsésebb huga pedig az arab, az Atlasztól a' holdbérczekig, és a' Szerecsenhonon túl az Indus partjaiig uralkodik. Általában a legujabb történetek napkeletre vonják tekintetünket s a' mi honunk is napkeleti országokhoz szorosabb kapcsolatba jönni látszik.

Ezen szempontból vévén fel a' dolgot, talán nem épen haszontalan munkát vállaltam magamra ezen könyv készítésével, mellyet ezennel a' tudós közönség' birálatának átadok: remélhető szerencsés foganatja tervét fogja igazolni, mellyet kidolgozásában követtem 's melly szerint dologhoz értő az egyes leczkék' végén feljegyzett hasonszavakról is fog ítélni. talán ezek a' magyar és héber nyelv' mélyebb összehasonlítására vezetendének.

Poson, tavaszelő, 1841.

a' szerző"

Összefoglalva mai nyelven: 1. Tamaskó szerint az induktív megközelítés (ő még nyilván nem így nevezi) rácsfol arra a tévhitre, hogy a héber nyelv megtanulása nehéz; 2. a héber és magyar nyelv összehasonlítása pozitív a magyarra nézve; 3. elmúlt a héber nyelv antiszemita megítélése; 4. felfedezhetjük végre a héber nyelv kincseit; 5. bizik a könyv jó fogadtatásában a tudományos körökben.

Az *Útasítás*ban röviden instruálja Tamaskó a diákjait a gyakorlókönyv használatát illetően:

„Útásítás

ezen gyakorlati könyv használatára.

A' kezdő megtanulván a betűket, olvassa el a' nyelvtanítmánynak első osztályát: ezután kezdje előlről a' leccék' olvasását úgy, hogy a' mellett a második osztályt is cikkszámra figyelmissen átolvassa. A hasábok alatt való jegyzéseket /:mellyekben a cikkkjelek S. S. visszamutatnak a' nyelvtudományra:/ épen nem szükséges szorosabban vizsgálni addig, míg az egész nyelvtanítmány példányokkal /:paradigmata:/ együtt el nincs olvasva. Nem lesz fölösleges azt is javasolni, hogy a' tanuló minden leccét magyarból visszafordítani el ne múlásson és más leccét se kezdjen el addig, míg az előbbit akadozás nélkül - a hebra sorokat kézzel vagy papirossal befödven - fordítani nem tudja. A magyar fordítás különösen ezen gyakorlatra van alkalmaztatva."

Megkerülhetetlen az első lépés tehát, a betűk megtanulása, utána azonban lényegében autodidakta módon használható a gyakorlókönyv.

Ezek után vessünk egy pillantást az első leckére (4. függelék). A héber szöveg láthatóan a bibliai héber szöveget követi, de nem szó szerint. Itt mindig dilemma az októnak, nyelvtanírónak, hogy milyen szöveget használjon: szó szerinti idézet legyen az eredetiből (vö. jelen sorok szerzőjének nyelvtana), kitalált szöveg legyen (vö. Varga Zsigmond görög nyelvtana), vagy egy köztes szöveg, mint jelen esetben. Ennél a gyakorlókönyvnél szerencsésnek érzem a hibrid szöveget, ami erősen támaszkodik az eredetire, annak könnyített, de felismerhető verziója. A jegyzetek lényegre törőek, pontosak, didaktikailag jól felépített a tartalom, és megfelelő a terjedelem is. A lecke végén (5. függelék) láthatjuk azt is, hogyan próbálja magyar szavakhoz kötni a héber szavak tanulását a szerző. A hangzásbeli hasonlóság alapján összekötni két nyelv szavait hasznos megoldás lehet, amíg nem túlzottan erőltetett. Példák saját nyelvtanomból: erős igék qal inf.: *kátób-kötób* = „lábról öngól”, ill. part.: *kótéb-kátúb* = gólért játszunk. Egy egész nyelvtant végigvinni ezzel a koncepcióval viszont egészen újszerűnek hat. A könyv második felében a 61. oldaltól a nyelvtan kapott helyet, a „nyelvtanítmány” végén pedig táblázatok, paradigmák találhatók, ill. a gyakorlókönyv zárásaként tartalomjegyzék áll.

Átgondolt koncepció, világos utasítás és gyakorlati kivitelezés – egy igazi induktív tankönyv, egy gyöngyszem van előttünk.

Kérdés, hogy miért nem adatta ki nyelvtanát Tamaskó, ill. miért nem terjedt el a pozsonyi iskolában? Negyven évesen írta meg (1841), utána pedig még negyven évig élt. Az biztos, hogy a pozsonyi líceumban – vagy, ahogy akkoriban hívták, a Pozsonyi Ágostai Hitvallású Evangelika Főiskolában –, az iskola 1854-ben kiadott értesítője szerint²⁷ ekkor még mindig Zsigmondy Sámuel latin nyelvű héber tankönyvét (1828) használták az iskolában. Ne felejtjük, ekkor már rég megjelent a Somosi János-féle Gesenius-nyelvtan (1832), és a magyar a hivatalos nyelv az országban (1844). Továbbá azt is említsük meg, hogy Markusovszky Sámuel nem a héber nyelv tanítójaként emlékezik meg Tamaskóról a pozsonyi líceum történetét bemutató könyvében.²⁸ A fentiek tükrében csak akkor tudunk válaszolni a fenti kérdésre, ha újabb adatokra bukkanunk.

Kérdés az is, hogy Tamaskó kreativitása szülte-e az első „igazi” induktív nyelvtant, vagy külföldi minta volt előtte? Bécsi tanárától nem találtam ilyen kiadványt.²⁹ Ewald *Kritische Grammatik*-ját ismerjük:³⁰ klasszikus deduktív megközelítés, németes rendszerességgel paragrafusokba szedve minden – ő nem lehet a forrás. Volt-e Tamaskó kezében latin vagy német nyelven írt induktív módszert használó héber tankönyv? Biztosat nem mondhatunk, de a kor magyar tudósai büszkén és őszintén felvállalták, ha külföldi mesterüktől tanultak valamit. Márpedig Tamaskó nyelvtanában ennek nincs nyoma; beszélne róla, ha lett volna ilyen mestere. Sőt, mint az előszóban megfogalmazza, ez az ő saját nyelvtana, amit határozott céllal írt.

Ennek tudatában a kutatás jelen állása szerint kijelenthetjük, hogy az induktív módszer alkalmazása a héber nyelv oktatásában nem William R. Harper nevéhez kötődik a 19. sz. végétől, hanem évtizedekkel régebbre datálódik, és egy magyar tudóshoz, Tamaskó Istvánhoz kell kapcsolnunk.

²⁷ TUDÓSÍTVÁNY A POZSONYI ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGELIKA FŐISKOLÁRÓL 1853/4 TANÉVBEN. Kiadta: Michnay Endre igazgató, Pozsony, 1854.

²⁸ MARKUSOVSZKY Sámuel (1896): *A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum története*. Pozsony. 450. Eszerint Tamaskó *subrector*ként az alsóbb osztályokban működött – ott nem volt héber nyelv.

²⁹ Tamaskó életrajzaiban nem találtam nyomát annak, hogy ki volt Bécsben a tanára; a legvalószínűbb e sorok írója szerint Johann Georg Wenrich (1787–1847).

³⁰ EWALD, G. H. A. (1827): *Kritische Grammatik der hebräischen Sprache*. Lipcse.

Post scriptum

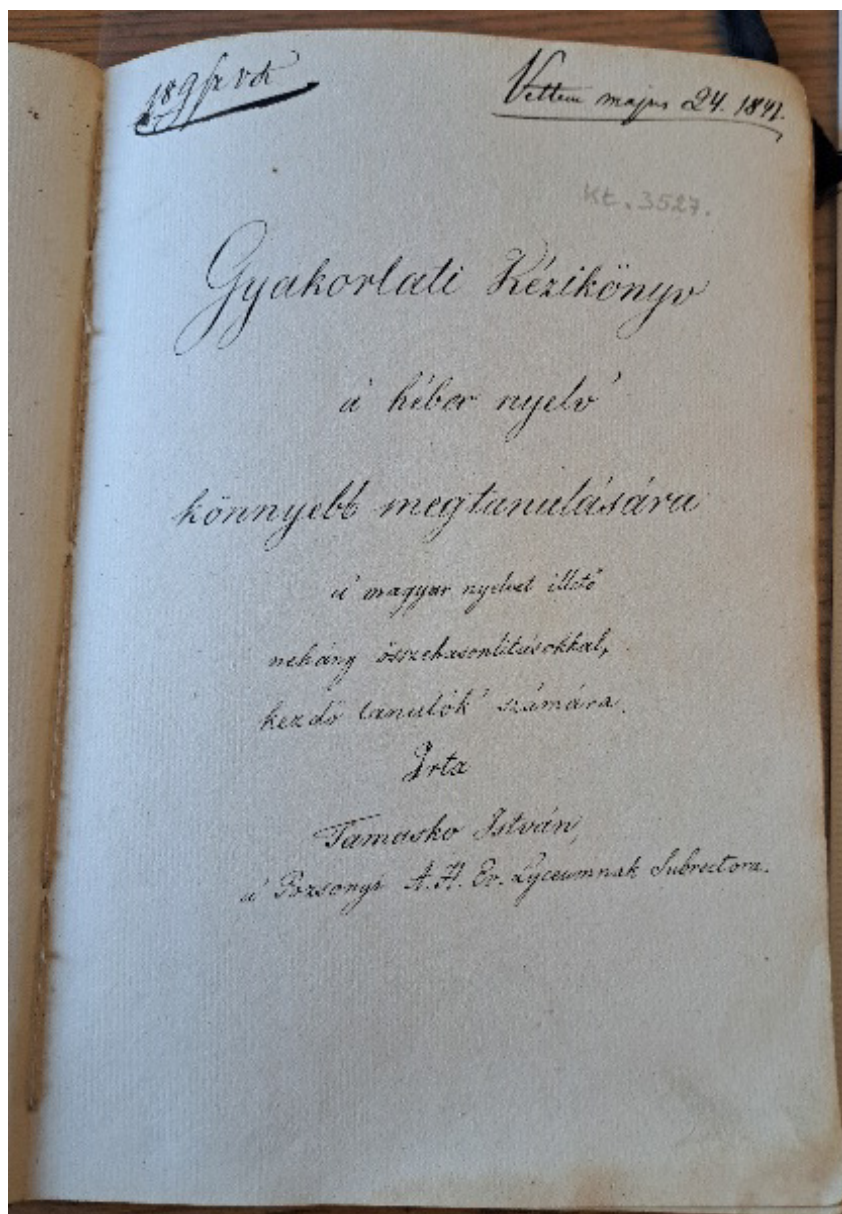
Előadásomhoz szeretnék néhány további megjegyzést fűzni.

- 1) A fentiek tükrében át kellett gondolnom a levéltári kutatás fontosságát. Régi protestáns könyvtáraink aranybányái kiaknázatlanok. Mérhetetlen örömet leltem abban, hogy egy igazi levéltári kutatásban vehettem részt, amikor rábukkantam és feldolgoztam Somosi János héber–magyar szótárát Sárospatakon: leletmentés, feltárás, publikálás. Amikor a sárospataki Nagykönyvtár kéziratárának munkatársaival beszélgettem, akkor döbbsentem erre rá igazán. Egy elképesztő példát említek itt szemléltetés gyanánt. A 20. századi magyar református rendszeres teológia szerintem legnagyobb, zseniális alakja Nagy Barna professzor volt. Nagy Barnának a kéziratárban az ott dolgozók becélése szerint 1,5 köbméter (!) feldolgozatlan anyaga van. Hány doktori disszertáció, értékes cikk, monográfia hever itt a fiókokban a kutatókra várva...
- 2) Ez felvet számomra egy újabb problémát is: szerepel-e doktori programjainkban egy-egy régebben élt magyar őszövétségkutató életpályájának feldolgozása meghirdetett témaként? Ebben a kontextusban érdemes lehet megemlíteni a már korábban példaként felhozott Somosi Jánost.
- 3) Látható, hogy mennyire elhanyagolt téma az őszövétségkutatásban és a teológiai oktatásban a héber nyelv oktatásának kérdésköre. Talán érdemes lenne létrehozni egy olyan digitális felületet, ami a módszertani áttekinthetőség javítását szolgálja; ahova fel lehetne tölteni feladatokat, akár régebbi kéziratokat, akár újabbakat, cikkek, könyvek recenzióit, megvitatni módszertani kérdéseket stb. Ez létrejöhetne akár több egyetem együttműködésének eredményeként is, melynek révén a projekt alkalmasabbá válik pályázati benyújtásra – mindezt ráadásul angol nyelven is lehetne működtetni. Az ivrit szakirodalom áttekintésére a jelen pillanatig nem vállalkozott e tanulmány írója, azonban az angol és német nyelv területén nem talált írásokat a bibliai héber nyelv tanításának módszertanára, ami így továbbra is *desideratum* marad, melynek megalkotása a jövő feladata.

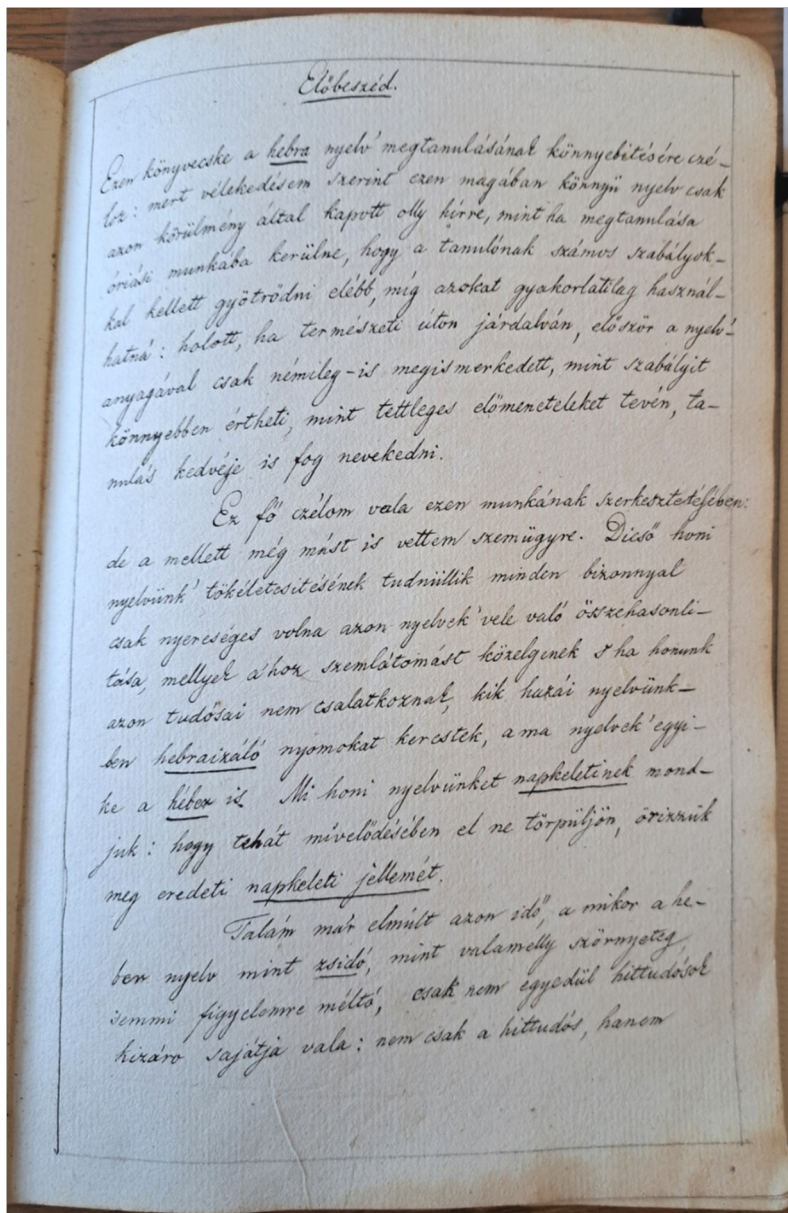
Felhasznált irodalom

- BOROWSKI, Oded (2003): *Daily Life in Biblical Times*. Atlanta (GA), SBL.
- CLINES, David J. A. (2010): Teaching The Biblical Languages: Time for a Rethink?, In: Ames, Frank Ritchel – Miller, Charles William (szerk.): *Foster Biblical Scholarship: Essays in Honor of Kent Harold Richards*. Atlanta (GA), SBL. 161–168.
- EGERESI L. S. (2025): Egy elfelejtett szótár – adalékok a bibliai héber lexikográfia magyar fejezetéhez, In: Egeresi, L. S. – Kovács, E. H. (szerk.): *Asré háís – Tanulmányok a 70 éves Karasszon István tiszteletére*. Budapest, KRE-HTK. 121–140.
- ERICKSON, Katie M. (é. n.): *Biblical Hebrew Teaching Methods: What Helps Learners Retain the Language? A Project Report Submitted to the Faculty in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Ministry*. A Winebrenner Theological Seminary. OH (USA), k. n.
- EWALD, G. H. A. (1827): *Kritische Grammatik der hebräischen Sprache*. Lipcse, Verlage der Hahnschen Buchhandlung.
- HARPER, William R. (1881): *Introductory Hebrew Method and Manual*. Chicago, The University of Chicago Press.
- (1921): *Elements of Hebrew by an Inductive Method*. New York, Charles Scribner's Sons.
- HARPER, William R. – BURGESS, I. B. (1888): *An Inductive Latin Method*. New York, American Book Company.
- HARPER, William R. – CASTLE, C. F. (1893): *An Inductive Greek Primer*. New York, American Book Company.
- HARPER, William R. – WATERS, W. E. (1888): *An Inductive Greek Method*. New York, Ivison, Blakeman and Company.
- HUNTER, A. Vanlier (1988): *Biblical Hebrew Workbook: An Inductive Study for Beginners*. Lanham – New York – London, University Press of America.
- LASOR, William Sanford (1974): The Inductive Method of Teaching Hebrew – Its Advantages and Its Pitfalls, In: *Hebrew Abstracts*. 15. 108–119.
- (1997): *Great Personalities of the Bible*. Peabody, Hendrickson.
- LASOR, William Sanford – HUBBARD, David Allan – BUSH, Frederic William (?2006 [1996]): *Old Testament Survey. The Message, Form, and Background of the Old Testament*. Grand Rapids (Mich.), Eerdmans.
- MARKUSOVSKY, Sámuel (1896): *A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum története*. Pozsony, Wigand F.K.

- MICHNAY, Endre (1854): *Tudósítvány a pozsonyi ágostai hitvallásu evangelika főiskoláról 1853/4 tanévben*. Pozsony, Scheiber Alajos.
- NOONAN, J. E. (2017): Teaching Methods for Biblical Hebrew, In: Dallaire, H. M. – Noonan, B. J. – Noonan, J. E.: “*Where Shall Wisdom Be Found?*” *A Grammatical Tribute to Professor Stephen A. Kaufman*. Winona Lake, Eisenbrauns. 317–336.
- SEGERT, S. (1991): A. Vanlier Hunter, *Biblical Hebrew Workbook: An Inductive Study for Beginners*, Lanham/New York/London: University Press of America, In: *CBQ*. 52. 320–321.
- STRBIK, Andrea (1999): *Héber nyelvtanok Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Judaisztikai Kutatócsoport.
- THEWREWK, Árpád (1881): Tamasko István, In: *Philologiai Közöny*. V, 4. 275–293.

1. függelék: Címlap

Előbeszéd.

Ezer kongregáció a héber nyelv megtanulásának könnyebítésére cé-
lul: mert vélekedésem szerint ezen magában könnyű nyelv csak
azon körülmény által kapott oly hírré, mint ha megtanulása
örvendi munkába kerülne, hogy a tanulónak számos szabályok-
kal kellett gyötörödni előbb, míg azokat gyakorlatilag használ-
hatná: holott, ha természeti úton járdakván, először a nyelv-
anyagjával csak némely-ig megismerkedett, mint szabályt
könyvekben értheti, mint tetteleges előmenetelket tévén, ta-
nulás kedvéje is fog nevezkedni.

En fő célom vala ezen munkának szerkesztésében:
de a mellett még mást is vettem szemügyre. Dicső homi
nyelvünk' tökéletesítésének tudniillik minden bizonnyal
csak nyereséges volna azon nyelvek' vele való összehasonlí-
tata, mellyel a' hon szemlätomást követlenek s ha honunk
azon tudósai nem családok'nak, kik hazai nyelvrünk-
ben hebraizáló nyomokat keresetek, ama nyelvek' egyi-
ke a héber is. Mi homi nyelvrünk'et naphelteni mond-
juk: hogy tehát művelődésben el ne törpüljön, örökünk
meg eredeti naphelteni jellemét.

Talán már elmúlt azon idő, a mikor a he-
ber nyelv mint csido, mint valamely szörnyeteg
semmi figyelemre méltó, csak nem egyedül hittudásból
híráro sajátja vala: nem csak a hittudós, hanem

a költő, a nyelvőr is tudományt méríthet annak kincséből.
A magyar nyelvnek nincs is oka, miért járulnia a he-
brán: mindenek alkotmánya egyszerű ugyan, de elmes-is,
a héber nyelvnek szerencsésébb hoga pedig, az arab, az
Atlasztól a holdbörök-ig és a Serecsen-honon túl az
India partjaig uralkodik. Altaljában a legújabb törté-
netek napkeletre vonják tekintetünket s a mi honunk is
napkeleti országoéhoz szerósabb kapcsolatba jönni látszik.

Ezen szempontból vivém fel a dolgot, talán nem épen
hasznosalan munkát vállaltam magamra ezen könyv
készítésével, melyet exennel a tudós közönség' bírálata-
nak átadok: remélhető szerencsés fogadtatja tovább fog-
ja igazolni, melyet kidolgozásában követtem s mely
szerint dolgozni értő az egyes leckehek végén feljeg-
zett hasonlatokról is fog itelni. Talán ezek a ma-
gyar és héber nyelv' mélyebb összehasonlítására ve-
tendenek.

Pozson, tavaszelo. 1841.

a Szerző.

3. függelék: Előbeszéd (második oldal)

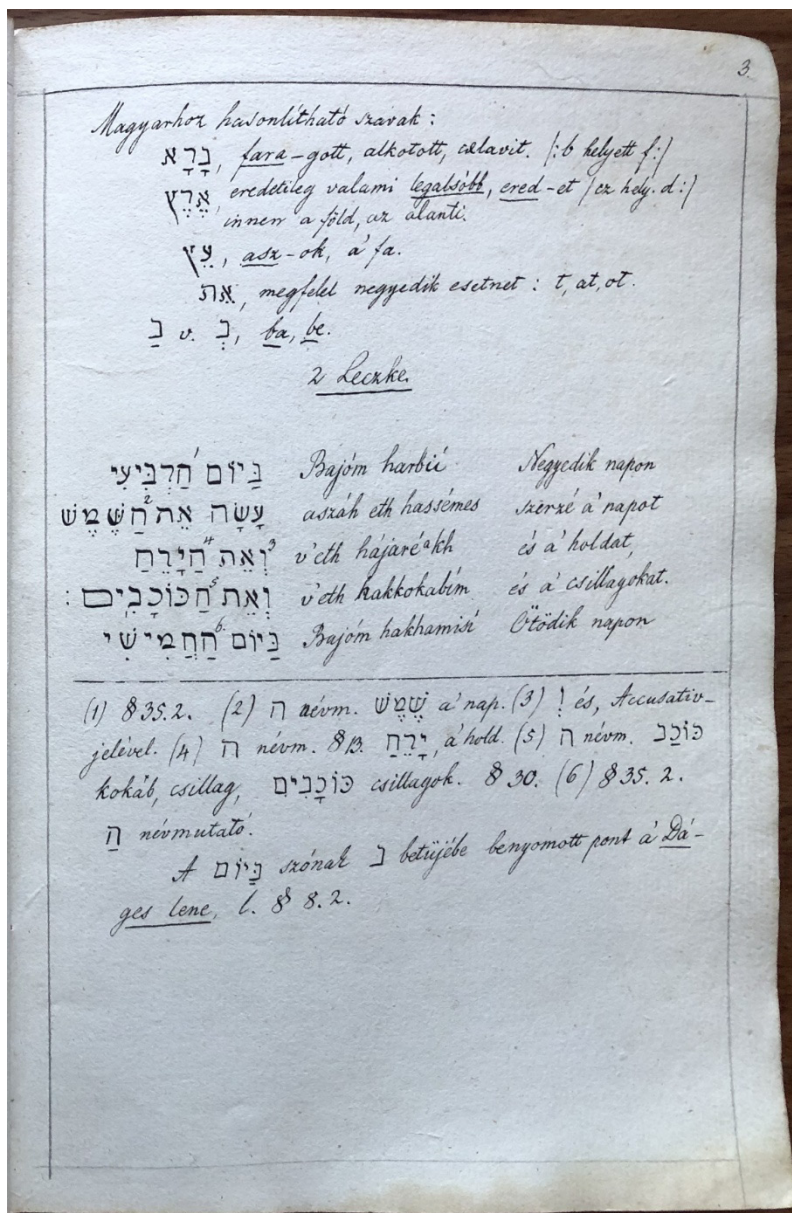
1.

1. Leczke.

<u>Eredeti szöveg.</u>	<u>Olvasása.</u>	<u>Fordítása.</u>
אֱלֹהִים בָּרָא	Elohim bara'	Isten teremté
אֶת-הַשָּׁמַיִם	eth hassamajim	az eget
וְאֶת-הָאָרֶץ	v'eth ha'areca	és a földet
בְּשֵׁשֶׁת יָמִים:	b'seseth jamim.	hat napokon.
בַּיּוֹם הַרְּשֹׁנִי	Bajom harison	Első napon
צָפָה אֱלֹהִים	asrah Elohim	szere' az Isten
אֶת-הָאֹר	eth ha'or.	a világosságot

Magyarázat. (1) Ex a' szó többes számban van, noha az alanya egy. Egyes száma אֱלֹהִים, Eloah. (2) בָּרָא teremtett, ea az igének gyöke. (3) אֶת- negyedik [Accusativ.] esetnek jelle, mint magyarul t, at, ot, csak hogy főnév előtt áll. (4) 'a' szónak első betűje ה־, következő ו־ betűbe belényomott Dages-pontjával, a névmutató, lásd § 13. 4. (5) a' 'kötés', ed' § 36. 4. אֶת Accusativ' jelle. (6) אֶת a' névmutató, Dages nélkül § 13. 4. a. (7) a' אֶת anyai, mint a magyar ba, be, ban, ben. אֶת "hat": az első ו־ alatti kis vonás a ke-theg. § 8. B. 2. (8) יָמִים többes szám, יום egyesb. a' nap. (9) אֶת mint (7) szám. (10) אֶת a' névmutató, többi l. § 35. 2. (11) ex a' gyököszo: alkotott, kelt. (12) אֹר világosság.

4. függelék: 1. Leczke eleje

5. függelék: 1. Leczke vége